

תרגום קדיש

(לרשיי ותוסי - בכל כוונתנו, ולרשיי - בקול רם) -
קורעין לו גזר דינו, שנאמר (שופטים ה): בפרע
פרעות בישראל בהתנדב עם ברכו היי.
ובסומה מייח עייא איתא, שהעולם עומד על
"יהא שמיה רבא דאגדתא".

ובמכילתין דף כ"א ע"ב איתא: "איבעיא להו:
מהו להפסיק (בתפילת עמידה) ליהא שמו
הגדול מבורך? כי אתא רב דימי אמר...
שאפילו עוסק במעשה מרכבה - פוסק. ולית
הלכתא כותיה". משמע שבהוי"א קדיש גדול
ממעשה מרכבה, שעליו המליצו חז"ל "דבר
גדול" לעומת "הוויות דאביי ורבא" שהן "דבר
קטן" (סוכה כ"ח ע"א). וגדולת הקדיש היא
בשבח על שמו של הקב"ה, שיש לקדיש קשר
הדוק לתורה, וכפי שכתב הרמב"ן בהקדמתו
לתורה, שכולה שמותיו של הקב"ה, ועם
המקדש, שבו הונחו הלוחות של מתן תורה -
והכל אחד, כדלקמן.

ומגמי דידן משמע, שהיו נוהגים לאמרו
במקדש, שפרשיי: "אשרי המלך שמקלסין
אותו בביתו כך - אשרי כל זמן שהיה קלום זה
בתוך בית המקדש". וצריך ברור מתי היו
אומרים קלום זה, ובאיזו עבודה.

והנה מעשה מרכבה היו צופים בו בכיהמ"ק,
כשהיו כהנים גדולים נכנסים לפני ולפנים
וכיחזקאל הנביא שהיה כהן, וחזה במעשה
מרכבה בכיהמ"ק, ורבי ישמעאל בן אלישע^א,

^א ראה הערה בסוף התשובה לגבי זיהויו של רבי ישמעאל
בן אלישע.

"ועונין יהא שמו הגדול מבורך" - האם מותר
לתרגם את הקדיש לעברית לאלה שאינם
בקיאים בארמית ואינם מכוונים באמירתו?

נוהגים ישראל מימים ימימה לומר את הקדיש
בלשון ארמי. האם הטעם לכך, הוא שלשון
ארמי בעלת סגולות מיוחדות, שאינן בנמצא
בשפת הקדש ולכן יהא אסור לנו לתרגמו, או
שמה בעבר הארמית היתה שפת העם ולמרות
ששאר התפילה לא תורגמה לארמית, תפילת
הקדיש שנאמרת ע"י הכל ולא רק ע"י השייץ
נתקנה בלשון ששווה לכל נפש, לכן היום שזו
אחת התפילות היחידות שנאמרות ע"י כל
חלקי עם ישראל, בשל אמירתה באבלות, ראוי
להשיב את רוח התקנה הראשונה, שתהא
בלשון ששווה לכל נפש ולתרגמה לעברית?

א) מעלת הקדיש

"תניא אמר ר' יוסי...שמעתי בת קול שמנחמת
כיונה ואומרת: אוי לבנים שבעוונותיהם
החרבתי את ביתי ושרפתי את היכלי,
והגליתים לבין האומות. ואמר לי (אליהו זכור
ל טוב): חייך וחי ראשך, לא שעה זו בלבד
אומרת כך, אלא בכל יום ויום שלש פעמים
אומרת כך; ולא זו בלבד, אלא בשעה שישראל
נכנסין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ועונין
יהא שמיה הגדול מבורך הקדוש ברוך הוא
מנענע ראשו ואומר: אשרי המלך שמקלסין
אותו בביתו כך, מה לו לאב שהגלה את בניו,
ואוי להם לבנים שגלו מעל שולחן אביהם".

ובשבת קי"ט ע"ב: "אמר רבי יהושע בן לוי: כל
העונה אמן יהא שמיה רבא מבורך בכל כחו

לקמן דף ז' ע"א:

"תניא, אמר רבי ישמעאל בן אלישע: פעם אחת נכנסתי להקטיר קטורת לפני ולפנים, וראיתי אכתריאל יה חי צבאות שהוא יושב על כסא רם ונשא" וכו'. וזהו "יהא שמו הגדול מבורך", ששמו הגדול של הקב"ה מתגלה בתפארתו על כסא רם ונשא, פירוש:

השם שדבר בו ר' ישמעאל הוא בן 18 אותיות, ולמרכבה ארבעה אופנים; כשכופלים ח"י בדי-הרי ע"ב, שאין השם שלם אלא כשהכסא שלם, והכוונה כאן, שאין השם בן 72 האותיות שלם אלא כשכסא חי שלם, והיינו הדום רגליו של הקב"ה- בית מקדשנו.

וכשאדם זועק מקירות לבבו "יהא שמיא רבא מברך" אומר הוא "אנא בכח גדולת ימינך תתיר צרורה" (עמ"י הצרור בגלות), בנה את מקדשך- כסאך, והחזר שכינתך שגלתה למקומה. וכעין שדרשו חז"ל (תנחומא, כי תצא, מהי ורשא, יא) על הפסוק "כי יד על כס יה מלחמה להי בעמלק מדר דר" (שמות יז, טז), שאין השם שלם ("י- ה", ללא יו- ה") ואין הכסא שלם ("כס" תחת "כסא") עד שימחה זרעו של עמלק, ושימחה זרעו- הרי בית המקדש נבנה.

ויש להוסיף, ששמו של הקב"ה שייך במיוחד בביהמ"ק: "לכנות בית להיות שמי שם" (מל"א, ח, טז), "אשר בנית לשום שמי שם עד עולם" (שם, ט, ג), ובנבואת אחיה השילוני: "העיר אשר בחרתי לי לשום שמי שם" (שם יא, לו). וכן בירמיהו (ז, יב): "כי לכו נא אל מקומי אשר בשילו אשר שיכנתי שמי שם" וגו', ובנחמיה: "והבאתים אל המקום אשר בחרתי לשכן את שמי שם" (א, ט). ואפשר,

שהשכנת שמו בביהמ"ק היא התגלות כסא כבודו- גילוי שכינה בביהמ"ק. וכן תרגם יונתן בן עוזיאל על הפסי "אשר בנית" הנ"ל: "ותהא שכינתי שריא ביה אם רעותי מתעבדא תמן כל יומיא".

והענין, שאומות העולם מקלסים את הקב"ה בכל מיני קילוסים, ברם קב"ה אמר להון: שמי הוא דוקא זה כפי שמופיע אצל עמ"י בבית המקדש, שבני הם- ואביהם אני. וגילוי השם הנורא בביהמ"ק הרי הוא מענין הקדיש.

ובספר הפרדס לרש"י בפירוש הקדיש (יג ע"ב) כתב: "יתגדל ויתקדש- על שם הפסוק 'והתגדלתי והתקדשתי'. והיאך יכול אדם להגדיל שמו של הקי, שמא ח"ו כביכול חסר הוא? אין, ודאי חסר הוא, כדכתיב כי יד על כס יה- נשבע הקב"ה שלא יהיה הכסא שלם עד שימחה זכר עמלק. וכן מצינו שמו יקוק, וכשהוא אומר כס יה אינו אלא חצי שם באותיות וכמו כן קורא לכסא כס הרי שהן חסרין אותיות. לכך אנו מתפללין יתגדל ויתקדש כלומר: יה"ר מלפני מי שאמר והיה העולם שיגאלנו מבין האומות וימחה את זכר עמלק ויתקדש שמו להיות שלם".

ועל זו הדרך פירשו כאן התוס' (ד"ה "ועונין") בשם המחזור ויטרי: "יהא שמי"ה שם יה רבא כלומר שאנו מתפללין שיהא שמו גדול ושלם ומבורך לעולם הוי תפלה אחרת כלומי ומבורך לעולם הבא". אך חלק על דעתו התוס' בגלל הצירוף שעשה אליהו ז"ל בסוגייתנו: "יהא שמו הגדול מבורך", והכוונה: שמו הגדול- מבורך.

לארמות כדי שלא יבינו. שהכל יודעין שאין נחמה באה אלא על העצב² וכו'.

ומעין זה בכלבו ס"ז:

"והקדיש הוא בלשון ארמי והטעם כדי שיבינו אותו הכל שרובם היו עמי הארץ, ואפילו הגוים היו מבינים בלשון ארמי ידעו ויבינו הכל שעתידי השם להתגדל ולהתקדש לעיני עמים רבים. ויש נותנים טעם אחר כי לפיכך נתקן בלשון ארמי שמצינו באגדה לעתיד לבא יהיו הצדיקים גדולים מן המלאכים ואנו מתפללין בקדיש שימחר הקץ שיתגדל השם ויתקדש ואם נאמר אותו בלשון הקודש שיבינוהו המלאכים אפשר שיקטרונו כי ידעו כי ידל כבודם ויגדל כבוד הצדיקים עליהם". וכן הוא בספר המנהגות לרי אשר מלוניל (דף ט"ז ע"ב).

ובשבולי הלקט ס"י ח' הסביר (בשם ר' שלמה), ששם המיוחד הנכתב ביו"ד ה"א- עיקר קריאתו בלשון ארמי, ובעוה"ב יקרא בלשון ארמית, שנא': "ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד", וזהו שם יו"ד ה"א.

ובסוד בס"י נו הביא את שני הפירושים. ובס"י הביא בפשיטות את דברי התוס', הדוחים את הטעם שהוא מחמת המלאכים. וכן נקטו ספר המנהיג והאבודרהם, וכ"ה בשו"ת הרשב"א (ח"ה ס"י נד): "ומפני שבזמנם לא היו מדברים על הרוב אלא בלשון ארמי, התקינו שיהיו אומרים כדי שיבינו הכל, ויקדשו שמו יתברך".

ג) הצעה לתרגום חוזר ללשון הקודש

וא"כ בימינו, שאף הבקאים אין מבינים לשון תרגום, וכוונת הקדיש גדולה, והיא עיקרה-

ב) טעמים לאמירת הקדיש בלשון תרגום

ומוסיפים בעלי התוס': "וגם מה שאומרים העולם, [ש]לכך אומרים קדיש בלשון ארמית, לפי שתפלה נאה ושבח גדול, הוא על כן נתקן בלשון תרגום- שלא יבינו המלאכים, ויהיו מתקנאין בנו. וזה אינו נראה, שהרי כמה תפלות יפות שהם בלשון עברי. אלא נראה, כדאמרינן בסוף סוטה (דף מט.) אין העולם מתקיים אלא אסדרא דקדושתא ואיהא שמיה רבא דבתר אגדתא, שהיו רגילין לומר קדיש אחר הדרשה, ושם היו עמי הארצות, ולא היו מבינים כולם לשון הקודש. לכך תקנוהו בלשון תרגום שהיו הכל מבינים שזה היה לשונם".

אמנם מה שנקט התוס' "אומרים העולם" כוונתו לגדולים, כגון מחזור ויטרי ס"י פז שכתב: "לכך תקנו רבותנו קדיש לאומרו בלשון ארמית כדי שלא יבינו המלאכים. שאילו יהיו מבינים בקדיש כשאומרים אותו למטה, יבלבלו את כולם ויהיו דוחים אותו מלעלות למעלה, לפי כי עצבון רב יש למעלה בשעה שעונין למטה יהא שמיה רבא מברך. אומר הקב"ה במסכת ברכות. אוי לאב שככה מקלסין אותו בניו ודיחקם מעל שלחנו. ומנענע הקב"ה בראשו ואומר אשרי המלך שמקלסין אותו כך בביתו אוי לאב שהגלה את בניו. אוי לבנים שגלו מעל שלחן אביהם. וכשהמלאכים שומעין את העצב הזה מתבהלין ונרתעין ביניהן. ולא לתר הציבור מתחילין לשון עברית: "יתברך וישתבח", כדי שיבינו המלאכים שבה משוכה שישראל משבחים לאביהם שבשמים ולא ירגישו בעצב מחמת מה הוא בא. וכשצריכין לנחמו מזה העצב, הופכין הלשון

² ובס"י קכח הביא טעם נוסף לאמירת הקדיש בארמית: "כאשר פירש רבינו עזריאל מפני שיש בו גילוי הקץ".

יורדים מעילא לתתא, ומן אשרי עד תפלה לדוד הוא עולם הבריאה, ומשם עד אין קדוש כהי הוא בעולם היצירה, ומשם עד עלינו לשבח הוא עולם העשיה, ולכן תקנו קדיש בכל שינוי עולם ועולם כדי להעלות על ידו העולמות למעלה ממדרגתם, כגון העשיה ביצירה, והיצירה בבריאה, ולכן נתקן לשון תרגום מפני כי אנחנו מתיראים פן ח"ו על ידי עליית העולמות יעלו גם הקליפות עמם, ויתאחוזו בהם וינקו שפע מהם, ולכן נתקן הקדיש בלשון תרגום שהקליפות מבינים לשון תרגום, ובהיותינו אומרים השבח הגדול והקדוש הזה של הקדיש בלשון תרגום שהם מבינים אותו, אז הם נכנעים ואינם עולים למעלה, ולכן אמרו בזוהר פי תרומה על הקדיש דאיהו מתבר שלשלאין דפרזלא וכו' ע"ש.

ועיין בהקדמת ספר הזוהר (ט"ז ע"ב):

"והאי קרא (פסוק בירמיה הכתוב ארמית- פרי י פס יא) איהו תרגום בר ממלה דסוף קרא...אלא ודאי בגין כך כתיב תרגום, דלא נזקקין ביה מלאכין קדישין ולא יקנאון בביינ לאבאשא ליה. בגין דבכאי קרא בכללא אינון מלאכין קדישין, דהא אינון אלהים אקרין ובכללא דאלהים הווי וכו'.

ובכל אופן, גם לדברים הנכבדים הללו אין סתירה לדין. שהרי אם לא מכוון בקדיש בקביעות- יש בזה קטרוג גדול יותר יותר מהמלאכים המתקנאים, או משבירת צד הטומאה בעולם, ועלינו לחשב שכר מצווה כנגד הפסדה. ואם יש לחשוש להפסד ממון של אלף אלפים זהב, כ"ש בשבח גדול כהקדיש. וכמו שפסק המחבר בס"י נו, א': "יש לכוון בעניית הקדיש".

ראוי להשיב דברים לתקנתם הראשונה, ע"י הסכמת חכמי ישראל די בכל אתר ואתר, ולאמרו בלשון הקודש. כי מה שזה לנו שיהיו אומרים הקדיש כמה פעמים, ואין מבינים משמעותו אפילו פעם אחת. וכעין שמצינו, שיש לתרגם את ביטול החמץ מארמית ללשון מוכן (ס"י תלד, ב ברמ"א)- כך ראוי לתרגם הקדיש. וראיה שמותר לעשות כן מדברי הרשב"א עצמו שם בהמשך:

"גם אלו שמעתיקין עכשיו מעיקר הקדיש, מקצתו בלשון הקודש, אין חשש בדבר, שעתה אין אנו מדברים בלשון ארמי, חזרו כל הלשונות אצלנו אחד".

הא למדת, שכל החפץ לתרגם את הקדיש מארמית ללשון הקודש- אין חשש בדבר, ואם מטרתו לכוון יותר- הרי זו אף מצווה.

ד) הטעם לאמירה בארמית לפי הזוהר

ובזוהר פרשת תרומה (קכט ע"ב) נמצא:

"תא חזי: קדושתא דא לאו איהי כשאר קדושתא דאינון משלשין, אבל קדושה דא סליק בכל סטריין לעילא ותתא, ובכל סטרי מהימנותא, ותבר מנעולין וגושפנקי דברזלא וקליפין בישין, לאסתלקא יקרא דקבייה על כלא. ואנן בעינן למימר ליה בלישנא דסטרא אחרא...בגין דיתבר חילא דסטרא אחרא" (הובא בב"י בס"י נו).

ובשו"ת רב פעלים (ח"ב, או"ח, ס"י יד) ביאר: "הנה הקדישים שנתקנו בתפלה נתבאר טעמייהו בדברי רבינו האר"י זלה"ה בשער הכונות, דמן התחלת העקידה עד ברוך שאמר הוא בעולם העשיה, ומשם עד יוצר אור הוא עולם היצירה, ומשם עד תפלת י"ח הוא עולם הבריאה, ותפלת י"ח בעולם האצילות, ואח"י

ה) דיוק בדעת הב"י והד"מ

וכתב הדרכי משה בסי' נו בשם האגודה, שההבדל בין מחזור ויטרי לפי ר"י הוא, דלר"י היות ו"שמייה" הוא פירוש של "שמו", יש לאמרו בלא מפיק, אך למחזור ויטרי, ש"שמייה" הוא "שם י-ה" צריך מפיק. ובשם האו"י הביא נ"מ נוספת, דלר"י אין להפסיק בין "רבא" ל"מברך", דהרי "רבא" הוא תואר שמו- "הגדול", וממילא עיקר השבח הוא "מברך", משא"כ למחז"י, עיקר השבח הוא "רבא", שיהא שמו גדול ושלם. ונקט הרמ"א בהגהותיו (נו, א): "ולא יפסיק בין יהא שמייה רבא למברך", משמע, שעיקר נמייתו לפסוק כר"י. והא בהא תליא, דאם "שמייה" פירושו "שמו", ממילא תרגומו נעשה כדי להקל על הבנתו, אך למחזור ויטרי שהוא נוטריקון, לא היו חכמים משאירים עניין זה בדרך רמו. ועוד, ששם יו"ד ה"א הוא בלשון הקודש. וממילא על כרחך הטעם הוא מפני המלאכים. וא"כ יש בדברי הרמ"א סיעתא לשיבתנו. ואף הב"י (בסימן הנ"ל, בעניין השאלה אם לומר "לעלמיי" או "ולעלמיי") הכריע כר"י, באמרו "ואומרים כי תיבת שמייה חסר יו"ד כי כן הוא בדניאל (ב כ) להוי שמה די אלהא מברך מן עלמא ועד עלמא" (עין ביאור הגר"א).

ועיין בשו"ת דבר שמואל סימן שכא (הובא במשנ"ב נה סק"א) שכתב: "זאת שנית דרש דרש מר, על עשרה יהודים שאינם יודעים לשון הקדש, ועומדים במקום שאין מי שיוודע לשון הקדש, להוציא אותם י"ח, אם יכולים להתפלל בצבור ולומר קדיש וקדושה בלשון לעז.

תשובה: נראה שאע"פ שכמו זר נחשב הדבר ההוא ותמוה הוא בעיני העם, לפי סברת רוב הפוסקים המתירים להתפלל יחיד תפילתו

בצבור בכל לשון וכו' וראיה לדבר מלשון הקדיש שהוא בלשון ארמי ולפי דעת רוב הפוסקים הוא גרוע משאר לשונות לעז כדכתב מוהררי"ק ז"ל בטור או"ח סי' קא וכו' ומפי מגידי אמת הוגד לנו מהעיר הגדולה של שאלוניקיז מניין קבוע לנשים שאינן יודעות לשון הקדש ומוציא עצמו ואותן בתפילת לעז". ואם התיר בלעז, כל שכן שהיה מתיר ברווח לתרגם הקדיש לעברית, כדי שיוכלו אחינו שעדיין אינם שומרי מצוות (כגון באבלותם) להבין את השבח הגדול של הקדיש עם כל הכוונות הכלולות בה, ויהיה בזה תקנה טובה, שלא יעשו כציפצוף הזרזיר, אלא מתוך הבנה מתוך קדושה, מתוך המיית ליבם.

מסקנה: היות ותפלה נאמרת בכל לשון (שו"ע, קא, ד), יוצא אדם יד"ח בקדיש בלשון הקודש, ומרוויח מעלת כוונה בשבח גדול כזה (אמנם הוא מפסיד מעלות אחרות שמנאום חכמי ישראל בזה ובספרי הראשונים והאחרונים). ואם יכול לאחוז מזה ומזה- מה טוב, אך אם אי אפשר לו, מעלת כוונה גדולה מכולן, ומי שאומר הקדיש בלשון הקודש, ובכל כחו- יוצא ידי חובתו. ומובטח הוא ע"י הצור תמים פעלו שכר כפי הראוי לו. והכל לפי ראות עיני המורה בכל מקום, שאין הדבר פוגע בסדרי בית הכנסת ובצרכי הכלל*.

* ר' ישמעאל בן אלישע (להלן: ריב"א) מתואר כמי שנכנס "להקטיר קטורת לפני ולפנים", וזו הקטורת שמקטיר כה"ג בקודש הקודשים ביום הכיפורים. משמע, שריב"א חי טרם חרבן בית שני, ושרת בו ככה"ג. וזו תימה, שבמנין הכהנים הגדולים הצדיקים במסכת יומא מי ע"א נפקד מקומו: "אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: מאי דכתיב (משלי י') יראת ה' תוסיף ימים ושנות רשעים תקצרנה, יראת ה' תוסיף ימים - זה מקדש ראשון, שעמד ארבע מאות ועשר

שנים ולא שמשו בו אלא שמונה עשר (גרסת הגר"א: שנים עשר) כהנים גדולים, ושנות רשעים תקצרה - זה מקדש שני, שעמד ארבע מאות ועשרים שנה, ושמשו בו יותר משלש מאות כהנים. צא מהם ארבעים שנה שמשו שמעון הצדיק, ושמונים שמשו יוחנן כהן גדול, עשר שמשו ישמעאל בן פאבי, ואמרי לה אחת עשרה שמשו רבי אלעזר בן חרסום - מכאן ואילך צא וחשוב: כל אחד ואחד לא הוציא שנתו.

ואמנם ניתן היה לייחס את ריב"א, ולומר שהוא ישמעאל בן פיאבי, אלא שהמהרש"א כאן זיחה את רי ישמעאל בן קמחית (המוזכר שם, מז א) עם הכהן הגדול ישמעאל בן פיאבי, ופיאבי" הוא שם משפחת אביו. ועיין "לחקר השמות והכינויים בתלמוד" להרב מרגליות, שכתב, ש"פיאבי" היינו "בעל הפולי" המוזכר בתוספתא כלים (צוקרמנדל, א, 1) וכן בפסחים נז א: "אוי לי מבית ישמעאל בן פיאבי, אוי לי מאגרופן, שהם כהנים גדולים, ובניהם גזברין, וחתניהם אמרכלין ועבדיהם חובטים את העם במקלות". בכל אופן, ניכר שהוא אחר מריב"א שעליו מסופרים בשי"ם כמה וכמה דברים של צער ועגמת נפש, כגון באדר"ג (פ"ה, מ"ג): "כשתפשו את רשב"ג ואת רבי ישמעאל ליהרג היה רשב"ג יושב ותוהה בדעתו ואומר אוי לנו שאנו נהרגין כמחללי שבתות וכעובדי ע"א וכמגלי עריות וכשופכי דמים. אמר לו רבי ישמעאל בן אלישע רצונך שאומר לפניך דבר אחד... והיו מתגננין לאספקלטור: זה אמר [לן] אני כהן בן כהן גדול, הרגני תחלה ואל אראה במיתת חבירי. וזה אמר לו אני נשיא בן נשיא הרגני תחלה ואל אראה במיתת חבירי... לא הספיק לגמור הדבר עד שנמלו החרב והתכו את ראשו". ומהגירסא לפנינו "כהן בן כהני" משמע שהוא עצמו לא היה כהני. אמנם הגר"א כאן גורס: "רשב"ג ורי ישמעאל בן אלישע כהן גדול", ומשמע שרק דרך ענווה אמר על עצמו "כהן" סתם. וכן בחולין דף קכג עמוד א: "ת"ר: ליגיון העובר ממקום למקום ונכנס לבית - הבית טמא, שאין לך כל ליגיון וליגיון שאין לו כמה קרקפלין, ואל תתמה - שהרי קרקפלו של רי ישמעאל מונח בראש מלכיים". ופרש"י: "עוד ראש אדם מת וזה למכשפות במלחמה". ובע"ז יא ע"ב: "אחת לשבעים שנה... קרקפלו של רי ישמעאל". וכן המעשה בבנו ובתו בגיטין נח ע"ב, עד כדי כך שהמליצו חז"ל (בברכות נז ע"ב): "הרואה רי ישמעאל בחלום - ידאג מן הפורענות", ופרש"י: "מהרוגי מלכות היה, והפשיטו עור קרקפתו בחייו". ופירט יותר רב ניסים גאון (שם על הגליון): "מפני שבימיו היו ישראל עומדים בצרות גזרות ומלחמות בסוף זמן בית שני. וכבר נשבה כנערתו, עד שפדאהו רי יהושע בן חנניה, כמפורש בפרק הניזקין (גיטין שם). מעשה ברבי

יהושע בן חנניה שהלך לכרך גדול שברומי, אמרו לו: תינוק אחד יש בבית הסוהר וכו', אמרו: לא זו משם עד שפדאו בממון הרבה, ולא היו ימים מועטין עד שהורה הוראה בישראל. ומנו רבי ישמעאל בן אלישע, ואיתא בסוף גמי' הדוריות דבני מערבא. ושימש בכהונה גדולה, כדאיתא בפי' מאימתי קורין (ברכות ז') תניא אמר רי ישמעאל בן אלישע פעם אחרת נכנסתי לבית קה"ק להקמיר קטורת לפני ולפנים. וקודם חרבן הבית נהרג עם רבן שמעון בן גמליאל, דתניא במכילתא דרי ישמעאל, כשנהרג רי שמעון ורי ישמעאל, אמר להן רי עקיבא לתלמידיו התקינו עצמכם לפורענות, שאילו טובה עתידה לבוא בדורינו בתחילה לא היו מקבלין אותה אלא רבן שמעון ורי ישמעאל, ועכשיו גלוי לפני מי שאמר והיה העולם שפורענות גדולה עתידה לבוא בדורינו, ונסתלקו אילו מבנותינו, שני' הצדיק אבד וגו'.

וראיתי בספר "דורות ראשונים" לרי יצחק אייזיק הלוי, כי רשב"ג מתייחס לשניים משושלת הלל: הראשון - אביו של רבן גמליאל הזקן, שעליו ביקש ריב"ג: "שושילתא דרבן גמליאל", וכנראה נפטר זמן מה קודם החרבן (אחרת היה מבקש עליו ממש), והשני - אביו של רבי, שחי אחר מרד בר כוכבא. וקשה לייחס את רי ישמעאל ורשב"ג לאחת משתי התקופות, כי המדרש הנ"ל ממסכת גיטין שהביא רב ניסים גאון, מתאר את ר"י בן אלישע כילד קטן בזמן החרבן, שפדאו רי יהושע בן חנניה, ומסתבר שנהרג זמן רב אחר החרבן, ואז לא היו בעולם לא רשב"ג הראשון ולא השני. ולכן הסיק הדורות ראשונים, שהגרסא הנכונה באדר"ג היתה "רשב"ג" = רי שמעון בן הסנן, שהיה בנו של רי חנינא סגן הכהנים, שנהרגו ע"י הרומאים קצת לפני מרד בר כוכבא. וא"כ קשה: כיצד היה ר"י בן אלישע כה"ג בזמן הבית, והרי ילד קטן היה אז? ועוד, שבמסכת שמחות מובא, שרי עקיבא אומר לתלמידיו, כי פורענות מצפה להם ולרי ישמעאל, ומסתמא היו תלמידים לרי עקיבא הרבה אחר החרבן. ועוד, שגם שמואל הקטן נפטר קודם רי ישמעאל, שהרי הוא אמר עליהם בשעת מיתתו: "שמעון וישמעאל לחרבא, ושאר כל עמא לבייה" (סנה' יא ע"א), והוא הרי חיבר את ברכת המינים ביבנה אחר החרבן (שם). וא"כ נשארנו במבוכה מתי שימש ככה"ג. עוד ידוע במסכת שבת יב ע"ב: "אמר רבי ישמעאל בן אלישע: אני אקרא (לאור הנר בשבת) ולא אטה... רבי נתן אומר: קרא והטה וכתב על פנקסו: אני ישמעאל בן אלישע קריתי והייתי נר בשבת, לכשיבנה בית המקדש אביא חמאת שמנה", משמע שחי לאחר החרבן, ולא נטלוהו הרומיים מיד. וכן בכ"ב ס ע"ב: "אמר רי ישמעאל בן אלישע: מיום שחרב בית המקדש, דין הוא שנגזור על עצמנו שלא

ואחרי נשיקות עפרות זהב שתחת כפות רגלי התוס',
לבי אומר לי דחד הוה, ואותו ר"י בן אלישע היה
 הכה"ג בזמן שישראל שלטו בירושלים בימי בר
 כוכבא ור"ע. והוא עשה יד אחת עם ר"ע ובר כוכבא
 לשלוח בא"י ולהציל את מקום המקדש משועלים
 שרצו להלך בו, ונכנס להקטיר קטורת שם ביוה"כ.
 אלא שלא מצאתי לאחד מהמדרשים שזכיר עבודת
 ביה"ק לאחר חרבנו. אמנם לשון **"פעם אחת** נכנסתי"
 משמע פעם אחת ותו לא, וזה מתאים טפי לאחר
 החרבן.

לאכול בשר ולא לשתות יין...ומיום שפשטה מלכות
 הרשעה, שנוזרת עלינו גזירות רעות וקשות, ומכמלת
 ממנו תורה ומצות, ואין מנחת אותנו ליכנס לשבוע
 הבן, ואמרי לה: לישוע הבן, דין הוא שננוזר על עצמנו
 שלא לישא אשה ולהוליד בנים" וכי- משמע, שבזמנו
 גזרו שלא למול, וכנראה היו אלה ימי אדריאנוס
 שבתקופת מרד בר כוכבא.
 ושמא תרתי הו, אחד היה תנא, והשני כה"ג ולא קשיא,
 וכמ"ש התוס' יבמות קד ע"א: "ולפי מה שפירש ר"י,
 דתרי ישמעאל בן אלישע הו אתי שפיר, דאותו
 שנהרג היה זקנו של אותו ר"י בן אלישע" וכי.

אזכור